

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**In Epistolam Ad Hebraeos, Ioannis Oecolampadij,
explanationes, ut ex ore pr[a]elegantis except[a]e, per
quosdam ex auditoribus digest[a]e sunt**

Ökolampadius, Johannes

Argentorati, 1534

VD16 B 5199

Capvt Primvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36048

ANNO TATIONES ⁵

IN DIVI PAULI EPISTOLAM AD
HEBRAEOS, IOANNE OECO/
LAMPADIO AVTORE.

CAPVT PRIMVM.

Eus olim multifariã, mul-
d tiscq; modis locutus patri-
bus per prophetas, extre-
mis diebus hisce locutus est nobis
per filium.

En sublime exordium. Quo enim alio initio
audientium corda magis excitare & inflãmare
ad audiendum potuisset, quam statim in ipso li-
mine intonando, Deum, qui patribus locutus,
etiãnum loqui nobis, idque sublimiori modo,
nõ per ministros & angelos, sed per filiũ ipsum
tempore q; nouissimo, ne quis aliũ præter hunc
doctorem expectet: Si non est ineptum exordiũ
apud prophetas: Hec dicit dominus, Neque hic
absurde inceptũ est: Deus locutus est nobis per
filium. Itaque statim feliciter causam suam agit.
vt audiatur Christus filius dei. Ratiocinatur au-
tem tali enthymemate, cum per uaria loquutio-
num genera, uariosque modos olim locutus sit
deus, & nunc multo sublimiore modo per filiũ

*Eurhythme
mate collig
git Apo.*

B 5

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

locutus est. Propterea uehementius oportet at-
tendere. Habes hic primam partē enthymema-
tis, & deinde post insertū longum hyperbaton,
de dignitate filiī, inuenis in principio secundi ca-
pitis, alteram partem enthymematis idest, illa-
tionem, ut uideas pulchre coherere. Christus si-
mile dicit in parabola Matthæi capite .21. quod
paterfamilias, dominus uineæ, miserit seruos
ad agricolas, qui ex illis alios ceciderunt, alios
occiderunt, alios lapidarunt, nouissime uero mi-
serit ad illos filiū suū dicens. Reuerbuntē filiū me-
um Hoc est enim ultimum refugium & remedi-
um, mitti filium.

Loqui Dei
quid.

Locutus. ¶ Loqui dei, est inuisibiliter absque
sono uocis, in mentibus sanctorum, uoluntatē
suam atque rectum intellectū inspirare, seu fu-
tura, sicut sanctis Prophetis, reuelare, Vnde
psaltes: Audiam quid in me loquatur deus, Et
Iob. 4: Ad me dictum est uerbū absconditum,
et quasi furtiue suscepit auris mea uerba susur-
rii. Est aliās uerbum æternum dei. est & alia tem-
poralis locutio, quę non est deo tribuenda cras-
so modo. Nā cū de⁹ dicit: Fiat lux, et facta est lux
Præcipit sua autoritate & uoluntate, ut prodeat
& incipiat in tempore, quod ab æterno suam ra-
tionem & Idæam in ipso habebat, & aliquan-
do incipiendum erat. Sic Psaltes interpretatur.
Ipse dixit & facta sunt mandauit & creata sunt
Sed de his nunc non est sermo. Multa autem
genera

Psal. 84.

Genes. 1.

Psal. 33.

genera, multique modi locutionum Dei sunt, Locutus est nonnunquam per creaturam subiectam, sicut ad Mose, apparens in rubo & igni, Et ad Abram & Iacob, quibus in angelis cōspic- tus est. Loquutus est secūdo in somnis sicut Iacob & Zachariæ prophetæ. Locutus est demū citra apparētiā, & nec per uisibilē creaturā nec p̄ insomnium, sed occulta inspiratione tantum in uisibiliter corda sanctorum tangendo, ut loquētes fiant. unde Prophetæ subito afflati dicebant: Hæc dicit dominus. Itaque multiphariam locutus est ac apparuit. Osee. 12. Visiones multiplicauit, & in manibus prophetarum assimilatus sum. Et apud Hieremiam: Mane diluculo surgens misit prophetas suos. Item operarios mittit in uineam, alios hora prima, alios tertia alios sexta, alios nona. Visiones quoque uariæ erant etiā apud singulos ferè prophetas. Et hæc quidem olim, dum fierent, conciliare debebant prophetis auditores. Nunc uero nouissimis diebus, quando nulla expectatio alterius doctoris, multo magis audiendus est filius dei. Dies aduentus et prædicationis Christi, dicuntur nouissimi dies ac uespera. 1. Io. 2. Filioli nouissimum tempus est. Et ad Galatas. 4. Vbi uenit plenitudo temporis. Esaiæ. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in uertice montium reuelabitur super colles, & fluent ad eū oēs gentes &c.

Locutus

Genera locutionum Dei uaria.

Hierem. 7.

Matth. 20

Visiones Prophetarum uariæ

Nouissimi dies qui.

Locutus ἐν ὑμῶν. Id est, per filiū, tropo hebraico, q̄a et ipse quatenus homo, organū erat dei, sicut prophete, sed nō solū organū ut prophete, sed etiam deus. ita Ioh. 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. & cap. 8. Ex me ipso facio nihil, sed ita ut me docuit pater, hęc loqr̄. Itaque Primū argumētū est a dignitate loquentis. Multum enim refert, quis sit qui loquatur. Quis autē dignior filio dei, qui eiusdē cū patre autoritatis? Et id circo ad laudem Christi prædicandam tempestiue pergit & dicit.

Quem constituit Hæredem omnium, per quē etiam sæcula condidit.

Obiectio, Diceret quis. Quē tu nobis filiū dei prædicas? Nonne & omnes Israelitæ & Prophetæ filij dei sunt: ut Esaię. 1. Filios exaltaui, & enutriui, ipsi autē spreuerunt me. Et Psalmo. 81. Ego dixi dñj estis & filij excelsi omnes? Respondet, se non de filijs adoptionis loqui, sed de naturali, coæterno, coæquali, & supra modū digno, per quem alij in filios adoptantur. Vnde hinc aduersus Arrianos ac Nestorianos arma potentia habemus, Confer autē hęc cum his, quæ in epistola ad Ephesios & Collossenses, & uidebis plane eū dē Paulū, sūma magnificentia, Christi encomium, et abstrusa mñsteria depromētē, Ioannicq̄ Euangelistæ nihil cedentem. Etenim sicut maximam dignitatem Christi Ephesijs propositurus inquit

Christus naturalis filius Dei, nos ad op̄tati.

inquit: Quēadmodū elegit nos in ipso, anteq̄
iacerentur fundamenta mundi. Ita in eandē sen-
tentiam hic dicit: Quem posuit hæredem omni-
um per quem & secula fecit. Ideo autem hæredi-
tas eius sumus, quia electi in ipso, & donati ei à
patre, quo iudicio, maxime colligimus, ipsum
esse germanum, uerū & naturalem Dei filium.
Non em̄ ab æterno positus & scriptus esset hæ-
res, si non esset filius. Sed quia naturalis filius,
ideo debetur ei hæreditas, Et in ipsum, hoc est,
ad gloriam eius, condita sunt omnia.

Aduerte cum premiserit, quod deus locutus
sit in filio, nimirum homine facto, & de eodem
nunc, inquit: Quem posuit hæredem, per quem
& secula fecit, nullā urgere necessitatē ut dicas
alia de humanitate, alia de diuinitate intelligen-
da, & ratiocineris quomodo homo cōdidit se-
cula, uel quomodo deus sit hæres & prædestina-
tus. Nihil hæc te turbent, sed scias omnia id ge-
nus, quæ in apostolis & prophetis occurrunt,
magnificentius & gloriosius dici, si ad ipsam
personā christi respicias, quæ humanitatem &
diuinitatem simul cōplectitur respicias. Nature
em̄ istæ nunc, quantū ad personæ unionē atti-
net indiuisæ sunt, quid em̄ quòd olim uerbū hu-
manitatē nondū assumpserit, cū semp̄ coelestis
pater filiū talem cognouit, qui nostrā carnem
suscepturus esset, idq̄ semper tam certe patri
apparuit

Observan-
dum hoc

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

apparuit, ut nobis præsentia: Ab æterno enim ante diuinitatis oculū, obedientia filiū nunq̄ non obuersata est. Itaq̄ uere ac Pie de Christo ipso accipimus, humanitate non sedusa, uel diuinitate non segregata, quod prædefinitus & scriptus sit hæres, per quem condita sunt omnia. Et quomodo filius hæres est omnium? & quæ sunt omnia illa? Vtique omnia quæ sunt patris, ea sunt & filiū. Non enim moritur ille pater ut succedens filius, mortui bona occupet, sed quæadmodū pater totam suam naturam ac diuinitatem in filiū transfundit, eo quod natura filius est, Ita filius externa omnia, utpote gloriā, opera, electos, cum patre cōmunia habet. Igitur omnes qui in libro uitæ scripti, idem & Christo in hæreditatē donati sunt, Item, opera quæ facit pater, eadē facit & filius. Omnes qui honorificant patrem, honorificant & filium, Est itaque hæres omnium, & maxime diuini nominis, idest, glorię, quam tamen deus nulli alteri concedit. Filio autem dedit nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur, et coadoretur filius, cum patre eandem claritatem habens. Nā hoc est nomen præstantius, quod est angelis, ut infra dicitur, κεικληρονόμηκε, idest, hæreditauit. Vbi obserua uerbum. Hæreditauit. Sicut igitur Pater Deus, ita & filius, quia naturalis filius & hæres, Ita & dominus & adorandus, immortalis
 immutabilis

Quomodo
 filius heres
 omnium

Iohannis. 5

Philippē. 2

immutabilis, æternus, creator. Et sicut Deus sua
 misericordia ac bonitate beat ac saluat, ita ut so-
 lius eius gratiæ, nō salutis gloria sit ascribēda, sic
 filio quoq; eandē gloriā non inuidet, sed p̄stitit
 ut & ipse uiuificet, resuscitet, sicut pater, glorięq;
 eius particeps sit, & sic nos in ipso elegit. Vnde
 Christus ait: Mea oīa tua sunt, & tua mea sunt, ^{Ioan. 5}
 et glorificat⁹ sum in eis. hoc est, mea à te accepi, te
 in his glorifico, et nō mihi ascribo, et tua à te mi-
 hi tanq; filio data sunt, quo circa meus honor
 tuus est, Io: 17. Tui erant & mihi dedisti eos. Sic
 etiam claritatem illam habuit, priusq; hīc mun-
 dus esset, eratq; ab initio apud patrem. Pro-
 inde expono, Quem posuit hæredem omnium
 id est, præfiniuit, etiam ante rerum initia, ut om-
 nes saluandi, in solo nomine Iesu salui fiant. Ce-
 terum hanc fidem esse expositionem, sequentia
 comprobant, dum dicit, Per quem fecit & secula
 Hoc est: Sicut in illo nos elegit, ita per illum & se-
 cula fecit. Vnde apud Ephesios ait. ^{Ephe 1} Ante mun-
 di fundamenta iacta. Et apud Ioan. Hoc erat in
 principio apud deum. Porro dum dicit, per
 quem fecit sæcula, plus dixit, quam si dixisset,
 per quem fecit cœlum & terram. Vult enim nul-
 lum sæculum esse, & nullum instans temporis
 quod pater non per illū creauerit. Et ut conceda-
 mus secundū quosdam, angelos ante mundū
 conditos, habuisse mensurā aliquā durationis,
 & ita

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Ambrosius

& ita sua sæcula, at tamen semper præfuit filius. Unde confutantur Arriani, qui dicunt aliquando filium non fuisse, ponuntque erat, quando non erat. Consectaneum etiam est, filium patri cœternum esse. Ambrosius de fide contra Arrianos lib. 5. sic exponit. Disce quod non solum præterita fecit, sed etiam que futura sunt. Sicut scriptum est: Qui fecit que uentura sunt. Et alibi: Per quem & sæcula facta sunt. Sæcula enim præterita & presentia & futura sunt. Quomodo ergo facta sunt, que futura sunt, nisi quia operatoria uirtus est, scientia comprehendens numerum omnium seculorum. Sicut enim uocat, que non sunt tanquam sint: Sic & fecit, que futura sunt, tanquam que sunt, quia non contingit, ut non sint, sed necessario sunt futura, que esse precepit. Ergo qui fecit, que futura sunt, eo genere, quo sunt futura cognouit.

Qui cum sit splendor glorię . & expressa imago substantię illius, modereturque omnia uerbo potētę suę per semetipsum purgatiōe facta peccatorum nostrorum, consedit in dextera maiestatis in excelsis.

Quia dixit per Christum filium facta sæcula, ne intelligamus filium instrumentalem cooperarium

rarium, sed naturalem, quemadmodū artifex,
 sua cognata sapientia condit ac ædificat. Natu-
 ram filij coæternam patri & inseparabilem esse,
 in nomine splendoris gloriæ & characteris decla-
 rat. Habebimus etiam in hac pericope uel clau-
 sula, quam ob causam Christus sit heres omni-
 um positus, Et fermè eadem hic dicuntur, quæ
 in epistola ad Philippenses: Nā quod illic ait: Cū
 esset in forma dei, hic dicit: cū esset splendor glo-
 riæ, & character substantiæ illius, scilicet dei, fe-
 rensq; omnia uerbo uirtutis suæ. Et quod ad
 Philipp: dicit: Nō rapinā arbitratus est, ut esset
 æqualis deo, sed semetipsum inaniuit, forma ser-
 ui sumpta, in similitudine hominum constitu-
 tus, & figura repertus ut homo, humiliavit se-
 metipsum, factus obediens usque ad mortem,
 mortem autē crucis. Hic uero inquit. Per semet-
 ipsum purificatione facta peccatorum nostro-
 rum, quæ contingere nobis non potuit, nisi ad-
 mirabili illa humilatione & salutifera morte.
 Deinde quod illic ait. Quapropter deus exalta-
 uit illum, & dedit ei nomē super omne nomen
 ut in nomine Iesu omne genu flectatur. Id ipsum
 hic dicitur alijs uerbis: Consedit ad dexterā ma-
 gnificentiæ in excelsis. Similiter etiam ad Ephesi-
 os, cum ostendisset electos, & charos per dile-
 ctum, addit ibi modū: Per quem habemus re-
 demptionem, & facti sumus dilecti, nempe per
 sanguinem ipsius, remissionē peccatorū iuxta

Philipp. 2.

C

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

diuitias glorię eius affecuti. Similis connexio est apud Colossenses, dum dicit: In quo habemus redemptionē p̄ sanguinem eius, remissionē peccatorum, qui est imago Dei inconspicui, primogenitus omnis creaturę, quia per illum condita sunt omnia, quę in cœlis & quę in terra. Ecce hic modus redemptionis nostrę. Oportebat em̄ pati Christum, & sic intrare in gloriam suam.

Diceret autem quis. Si per solam dei misericordiã saluamur, quare crux imposita est Christo: Nunquid hac filij passione Deus pater mutabilis factus est: & non potuit iustitię eius satisfieri, nisi per sanguinem Christi: Erat ne idcirco innocētissimus ille sanguis fundendus: Respondemus, apud Deum plane nullam fuisse uel esse uicissitudinē uoluntatis, ut in natura sua ex mansueto iratus fiat, uel ex irato mitescat, etiam patiente filio, utcūq; humana infantilitas de Deo sic balbutiat. Electis quoq; Deus nuncq; imputauit peccatum, sed eos semper pro electis habet & habuit, Atqui nos in nobis uariationem experimur ex eo quo electionis sensus qui sincera conscientia erga Deum nititur, euanescit, uiolato fœdere pacis & uitę per incredulitatē. Adde quod de p̄destinatione loqui aliter phas nō est, siquidem ex spiritu iuxta scripturam loquendū, nisi quatenus actu spiritus p̄ aspersionem sanguinis Christi nobis innotescit, hoc est, nō sollicitet, qđ Deo apud se p̄destinabit, sed qđ modo nos p̄destinatus simus

Apud Deū
nulla uolun-
tatis uicissitudo.

nati sumus in Christo. Itaque nunc illum iratum, nunc
 pacatum censem, pro ut affecti fuerim ipsi, preterea
 conscientijs & animabus nostris non fuisset consul-
 tum quæ peccatis sic terrentur, ut absque aliqua
 satisfactione, Deum sibi propitium, nequaquam pollice-
 antur. Igitur Deus declarans se nos maxime
 amare, elegit sanctissimam viam, qua purifica-
 remur ab infidelitate, & ipsum nobis propiti-
 um, nequaquam dubitarem, dum non poscit ex
 nobis satisfactionem, sed ut dilectionem ipsius
 erga nos summam cognosceremus, unigenito
 filio suo non peperit, sed factum fratrem no-
 strum, in mortem crucis, pro nobis tradidit &
 ita cum illo omnia. Quid autem amplius eueni-
 re potuisset homini? Hoc utique satis est, ut quieta
 fiat conscientia, & ita pax cordis obtinetur, dum
 spiritus eius participes efficimur, per quem in-
 nouitatem uitæ, ut filij dei, quotidie inducimur.
 Patrem autem charitatem & in patre & filio ad-
 discimus, Nam ut ille nos diligens, filium pro
 nobis tradidit, ita hic patri pro nobis se ex chari-
 tate obtulit. Hoc igitur Deus ab æterno cogno-
 uit & presiniuit, & ihs quos iustificat, per spiri-
 tum suum reuelat. Et idcirco qui satisfactionem
 nostris operibus uel alteri sacrificio, quam uni-
 co isti, uel qui satisfactionem nobis hic uel alibi
 ad demerendum patrem docent, produnt se nec
 deum, nec mysterium salutis nosse, misereque à
 Christo abducunt, & conscientias torquent.

Hodie ge-
 nuit requies

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Cæterū Paulus hoc loco fideliter gloriam Christi inculcans, rationē ostendere uoluit & uiam, qua peculiaris populus eius ac hæreditas Christi facti sumus Nunc uerbotim profunditatem mysteriorum perpendamus.

ἀπαύγασμα
ζατμα
quid.

λόξα
quid.

Splendor gloriæ Græce ἀπαύγασμα, que uox non solum radios significat, sed & emanationem ac processionem, ut interim proprietates filij, qui à patre pcedit ac gignit, insinuet. Λόξα uero plerumq; abundans & copiosa lux est, in qua diuinitas apparuit. Vel etiā augustius quid, præter comunem morem. Ita legimus de gloria uultus Mose. 2. Cor. 3. Exod. 34. Cæterū hic sicut deus pater est lux intelligibilis, ita etiam filius est lux, Io. 1. & lux de lumine. Hec sententiā habetur Sapien. 7. & aliquanto clarius quam hic ἀπόρροια τῆς τοῦ παντοκράτορος δόξης ἐιλικεῖν ἡς, διὰ τούτο οὐδέμ μεμιαμένον εἰς αὐτὴν παρεμπίπτει, ἀπαύγασμα γὰρ ἐσιφωτὺς αἰθερῶν καὶ ἐσοπτρὸν ἀκυλίδωτον τῆς τῶ θεῷ ἐνεργείας καὶ εἰκῶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, id est, emanatio gloriæ omnipotentis sincera. Propterea nihil pollutum in illam incidit, Est enim splendor lucis æternæ, & speculū immaculatum effigatiæ dei & imago bonitatis eius. In quibus uerbis ostenditur quod in filio dei, appareat omnipotentia, sapientia & bonitas summa.

Porro hunc locū Apostoli, Augustinus de incarnatione uerbi, sic exponit. Deus lux est splendor

dor ergo lucis est unigenitus filius, ex ipso inseparabiliter, uelut splendor ex luce procedens, & illuminans uniuersam creaturā, quo modo & uia est, quæ ducit ad patrem, & uerbum arcane sapientiæ & scientiæ mysteria interpretans, ac rationali creaturæ præferens, & sic quoque ueritas, uita ac resurrectio. Per splendorem namque quid sit lux ipsa cognoscitur & sentitur, qui splendor fragilibus, & infirmis mortalium oculis placidius & lenius offerens, & paulatim uelut edocens, & assuescens claritatem luminis pati, dimouendo omne quod uisum obtundit ac impedit, capacesque facit ad suscipiendam gloriam lucis. Etiam in hoc uelut mediator quidam hominum ac lucis. Hæc Augustinus. Talem autem audire & talem splendorem uidere, quid est aliud quam Deum ipsum audire & uidere? Ea propter Christus Philippo dicit Io. 14. Qui uidet me, uidet & patrem.

Cæterum Ambrosius contra Arrianos lib. 4. de fide, hunc locum sic expendit. Lux splendorem generat, nec comprehendere potest, quod splendor luce posterior sit, aut lux splendore antiquior. Quia ubi lumen, ibi & splendor, ubi splendor ibi & lumen. Itaque neque splendor sine lumine, nec lumen sine splendore esse potest: quia in splendore lumen, ut in lumine splendor. Unde & Apostolus, splendorem paternæ gloriæ filium dicit, quia splendor paternæ lucis est filius, coæternus, propter uirtutis æternitatem, inseparabilis

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

propter claritudinis unitatem. Ergo si tempora-
lia hæc, & uere hic comprehendere, & separare
non possumus, quæ uidemus, deum quem non
uidemus, qui est super omnem creaturam, in ip-
so suæ generationis arcano possumus compre-
hendere. Possumus eum à filio tempore separa-
re, cum omne tempus opus sit filij. Hæc Am-
brosius.

Character
quid

Expressa imago ἡ χαρακτήρ, id est, expressa
effigies, uel insculpta figura. In speculo quidem
apparet imago hominis, sed non character, un-
de character plus est quæ imago, quæ in cera uel a-
lia quapiã re est, nam character est imago per-
manens. Vbi autem legimus substantiæ, scias

ὑπὸς α
οὐς quid

ὑπὸ αὐτῶν haberi in græco, quod uertunt non
nūquid substantiã, nō nūquid uero subsistentiam. Ha-
bet tamen differentiam quandam ab essentia,
Hic autem dicere uult. Quicquid gloriosum in
Deo est, in dicitur quicquid in substantia Dei est,
hoc in filio totum & solide relucet. Ita ut ea quæ
patris sunt natura, a filio amouere nequeamus,
ut per solum filiū ad patris uenias noticiã. Vnde

Augustini
expositio

Aug: in prædicto libro de incarnatione uerbi,
hoc dictum sit exponit. Filius solus nouit pa-
trem, & reuelat quibus uult. Matthei. ii. id est,
qui capaces uerbi & sapientiæ ipsius fiunt, Se-
cundum hoc quod intelligi ac cognosci Deum
facit, dicitur figuram substantiæ eius exprimere,
id est, cum in seipso primum describit. sapientia,
quæ

que uult reuelare cæteris, ex quibus ab illis cognoscitur & intelligitur Deus, & hæc dicatur expressa figura substantiæ Dei, Hæc Augustinus. Ut autem uideamus quomodo in filio patrem discamus, consequenter ostendit, nempe si opera Dei spectemus, uel sicut ab eo condita sunt: uel sicut reguntur. Videbimus enim eadem opera patris & filij. Pater creauit mundum, est & filius conditor. Pater operatur, operatur etiam filius, & res in suo esse conseruat. Pater saluat, saluat & filius. unde sequitur.

Ferens omnia uerbo uirtutis suæ uel illius id est sustentans, & in suo esse, conseruans omnia, uerbo ac imperio suo, uel etiam nutu suo efficacissimo & potentissimo. Verbum enim potentiaæ uel uirtutis Hebraico tropo, idem est, quod uerbum efficax ac potens. Non refert siue legas uerbo uirtutis illius, id est, patris, siue uerbo uirtutis suæ, id est filij. Idem enim est uerbum uirtutis patris, & uerbum uirtutis filij, hoc est, eadẽ iussio, & idem imperiũ. Igitur filius, sicut pater solo suo iussu conseruat creaturas, sanat infirma, resuscitat collapsa, Viuificat mortua, quod efficacissime probatur esse Deus. Hinc est quod Christus in Euãgelio paucis panibus multa milia pauit, mare siccis pedibus transijt, cæcum à natiuitate illuminauit, Lazarum quadriduanũ iam mortuũ, resuscitauit & cetera miracula fecit ut eiusdem cum patre potestatis esse intelligatur.

Verbũ po-
tente quid

ANNO . IN EPIST . D . PAVLI AD .

φέρων, expono simpliciter, sustentans omnia quasi gestans in manibus, ut in Psal: Aperiente te manum tuā, omnia implebuntur bonitate, auertente autem, deficient. Iterum expende dictiones, ut deum ac Dominum agnoscas, qui em fert omnia, super omnes est, qui sup omnia est, Deus est. Itē, qui omnibus suo uerbo præcipit necesseq; est ut ei pareant omnia, Deus est. Igitur Christi uerbo omnia obtemperent, necessario Dominus ac Deus est.

Persemetipsum purgatione peccatorū facta] Olim gloria Christi incognita erat, reuelata autem est tandē in nouissimis diebus, ubi se Christus manifestauit mundo. Quòd tunc fieri debebat, quando populum ab iniquitate, sua morte purgauit. ut Io. 12: Cum exaltatus fuero traham ad me omnes. Morte autē Christus peccata nostra expurgauit, & plane satisfecit, siquidem uere crediderimus.

Sedere ad
dexteram
Dei quid.

Sedit ad dexteram maiestatis.] Considerare ad dexterā Dei, est æqualibus bonis potiri cū Deo & hæredem esse omnium, qua exaltatione, humana natura in Chrsto mire nobilitata est, sed nō sic meliorib⁹ dotib⁹ gloriosa, ut humana esse cesset. Nō em propterea, quia deus ubiq; est, & extra omnē locum, etiam asserendum erit de corpore Christi, quod uel ubiq; sit, uel extra omnem locum, tribuende autem ei sunt gloriosissime dotes. Porro dum sedentem facit, pacem ac quietem

quietem, iudiciariamque eius auctoritatem ostendit. Et quod dicit ad dexteram maiestatis Dei, iterum docet filium parem Deo patri, & super angelos, sicut Ephesius scribit: Collocavit ad dexteram in celestibus, super omnem principatum ac potestatem & uirtutem & dominium, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saeculo. &c. Vbi ex obedientia angelorum patet quid sit collocare ad dexteram. Vnde quod hic dicit: In excelsis isthic in cœlestibus. Et sicut isthic annuntiatur Dominus angelorum, ita hic subiungitur.

Tanto præstantior factus angelis, quanto excellentius præ illis fortitius est nomen.

Audis hic dominum esse exercituum, quo nomine Deus uocatur. Præclarus Christi nomen est, quod non solum dominus angelorum, sed æqualis patri, ac filius, cōsistens ad dexteram. Et si non esset æqualis patri filius, nequaquam haberet nomen summum, Et nomen quod est super omne nomen. Nam licet rex quæpiam toti exercitui præficiat, nondum tamen illi suum honorem, uel summum contulit. Filius autem regis, in cuius nomine non minus genua flectitur quam regis, summi nominis particeps est. Miseri igitur Arriani, qui cum Iudeis Christum magis præfectum angelo.

ΑΝΑΘΤ.ΙΝ.ΕΠΙΣΤ.Δ.ΠΑΥΛΙ ΑΔ
rum & sanctorū uocant, quam filiū dei ac deū.

Nam cui dixit unnc̄s angelorū: Fi
lius meus es tu, ego hodie genui te.

Quoniam Apostolo negociū est cum Hebr̄
is in lege eruditis, frequentibus & ualidis scrip
turarū testimonijs utitur, quæ diligenter tractan
da sunt, ne impiam & adulterinam expositio
nem Iudæi uel Arriani obrudant, ut summam
Christo dignitatem adimant, maxime nostra tē
pestate uigilandum, quia linguæ Hebraicę stu
dia florent. Iudæi enim quamuis Messiam dig
nissimum fateantur mortaliū, hominē tamen
Ψιλοϋ ac purum dicunt. Quod si uerū esset, Vti
que angelis foret inferior. Itaq; Vafriciæ Hæ
br̄eorum, quibus Psalmum dictum torquent,
principio confutandæ sunt.

Confuta
tur Iudæica
expositio
Psal. 2.

Pleriq; Iudæorum secundum Psalmum de
Dauid rege interpretatur, contra quem a Deo
in regem electum, obortam aiunt gentium ac
Palæstinorum commotionem, Iuxta illud. 2.
Regum. 5. Et audierunt Philistinim quod unxis
sent Dauid in Regem super Israël, ascenderunt
uniuersi ut quererēt Dauid: Et ad hoc exponūt,
quod dicitur Quare fremuerunt gentes & popu
li meditati sunt inania. Ultra. Quoniam Dauid
percussit illos a Gabaa, usq; ad Gezer, dicunt
Psalten eō respicere, cum dicit: Ego autem consti
tutus sum rex. Et fatetur se diuino beneficio poti
tum re/

tum regno, sicq̄ a Deo in filium genitum, eo quod audiat uerbum Dei. Et ita omnis audiens uerbū Dei, iuxta illos, uocatur filius eius, Quē admodum filius audit patrem ac seruit illi. Et sic tractant illud. 2. Reg. 7. Ego ero ei in patrem, & ipse mihi in filium. Porro dum dicitur: Ego hodie genui te, diem intelligunt quo unctus est in regem, & receptus in filium. Quando dominus dixit Samuēli. 1. Reg. 16. Surge & unge eum quia ipse est. Et tulit Samuel cornu olei & unxit eum in medio fratrum eius, & directus est spiritus domini, a die illa in Dauid, ac deinceps. Et sic exponunt, genui te, eo quod in Dauid fuit spiritus Dei qui confirmauit eum

Cæterum iuxta Historiam hæc euenisse Dauidi negare non possumus, sed interim cogemur fateri sub illa umbra deliniari et prædici regnum Christi, qui & ipse a Prophætis Dauid dicitur. Genitus enim atq̄ inauguratus regno est, cum est orbi per spiritum sanctum declaratus. Nec Hebræi omnes a Christo hunc psalmū separant, dicunt enim Esra & Kimhi, sunt qui ad Gog & Magog atq̄ messiah referunt, imitantes Talmudicos, Rabi autem Schlomo, magis se prodit dicens: Magistri nostri exposuerunt de rege Messiah, sed simpliciter & accommodatius ad respondendū hereticis, nos denotās, licet sic exponas &c. Egregia ratio autoritatem maiorū contemnendi, ut respondeatur hereticis scilicet sic

Ece. a

Christus
Dauid dicitur

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Ecce uerba hæc indicant, quod odio nostri sic exponat & suam glossam q̄ ueterum, libentius amplectatur. Atqui longe augustiora & sublimiora in hoc psalmo dicuntur, q̄ ut in Dauide impleta uideantur. Neq̄ enim Palæstinis conquirentibus: Dirumpamus uincula eorū &c. Dauid uel Iudæi imponere cupiissent iugum, si nō fuissent lacessiti, neq̄ Palæstini à ciuitatibus suis eiecti sunt, sed etiam uicti ultra regnarunt. Et Dauid rex fuit in Zion, prælians magis gladio q̄ uerbo dei, reiectus à deo, utpote sanguinarius ne construeret templū. Et quāuis tributarios habuerit finitimas terre, non tamen id postulādo, & merito obtinuit. Deinde imperium suū ultra Iudæam non protulit, ita ut aliæ terræ hæreditas & possessio, non iure dicant, Demū neq̄ alij reges erudiebantur tunc, ut filio dei honorē darent, id quod psalmus sub finem uult, dū dicit: Apprehendite disciplinā, Vbi uerius legimus, osculamini filium.

Zach. 9.

Reprobatur etiam alia Iudæorū somniatio, qui psalmum quidem istum de Christo dictum esse concedunt, sed illi temporale regnū pollicentur, & sic filium dei uocant. Verum ne quis tale regnū cogitet, dicit Zacharias. Ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluator, ipse pauper sedens super asinam. Et Osee. i. Non saluabo eos in arcu, & bello, neq̄ in facientibus prælium cum equis & equitibus, sed ut, Esaias ait Spiritu labiorum suorum

suorum occidet impium. Vnde apud Ioannem
 legimus, Regnum Christi non esse de hoc mun-
 do, Regnat enim Christus in cordibus fideiū,
 & caput est ecclesie suae, quam spiritu & uerbo
 moderatur. Nā Zion ecclesia est. Alioquin par-
 ua & cōmunis foret dignitas residere Christū in
 Zion, sicut mortalem alium regem, sed honori-
 ficētissimū est sedere in cœlestibus, & oīa pecto-
 ra regere, populumq; ab oībus aduersis tueri.
 Accedit ad hęc quod dictū illud: Predicans præ-
 ceptum eius, Dominus dixit ad me, nemo alius
 præter Christum dicere potuit. Nemo enim præ-
 ceptum habuit, ut prædicaret, quod omnis, qui
 credit in se filium, habeat uitam æternam. Da-
 uid nihil habuit, quo gloriaretur, ubiq; enim se
 peccatorem esse testatur. Porro Christus hoc au-
 diuit ad Iordanem, quod filius esset dei. Item in
 mōte Thabor. Item ante Pascha Io. 12. Glorifica-
 ui te & iterum glorificabo, unde qd Christus de
 se recte confessus est, nulla alio qui creatura citra
 arrogantiam fecerit. Ultra, nec hoc negligendū
 quid sibi uelit: Hodie genui te. Iudæorū tropus
 etiā à Paulo agnoscitur. Dicitur enim quis illis
 gigni, quando gloria cuiuspiam reuelatur, Ira
 Dauidem dicunt genitum, quando unctus est,
 Nos uero etiam Christū recte genitū, dicimus,
 quando glorificatus est. Christus enim in resur-
 rectione declaratus est autor & princeps resur-
 rectionis, primogenitusq; ex mortuis. Act. 13.

Hodie ge-
 nui te quod

Deponentes

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Deponentes eum deligno, Posuerunt in monu-
mentum, Deus uero suscitauit eum à mortuis,
sicut in psalmo scriptum est: Filius meus es tu,
ego hodie genui te. Frustra igitur torquēt se Au-
gustinus & Hilarius, de diuina generatiōe, hoc
dictum prophetæ exponentes. Nam quamuis
uerissimum sit, Christum esse filium æqualem
patri, minus tamē quadrat, ut ad uerbum H O-
DIE, sempiternitatis sit significatiuū, Hodie em̄
respectum habet ad præteritū & futurū, quod
in diuinitate cessat. Olim & a sæculis Christus
non fuit reuelatus, & in futurum quoq; in æte-
na gloria reuelatus, non reuelabitur. Apparet
igitur cum magna Iudeorum & Arrianorum
confusione, hunc psalmum ad Christum per-
tinere, & uere eum esse filium Dei, quia primoge-
nitus est ex mortuis, qui primogenitus esse non
potuisset, nisi spiritus Dei, ut in filio Dei, habitas-
set in eo.

Ac rursum: Ego ero ei pater, &
ille erit mihi filius.

Refellun-
tur Iudæi

Locus iste habetur. 2 Reg. 7. & 1. Paral. 28. Ire-
rum autem offenduntur Iudaizantes, quasi di-
ctū ad Christū non pertineat, sed potius ad Solo-
monem, eò quod manifeste præmittatur: Solo-
mon filius tuus ædificabit mihi domum meam
& atria mea, ipsum elegi mihi in filium. Verum
penitus scriptura introspicenda erit. Vnde scien-
dum

dum quid sicut Christus uocatus est Dauid in scriptura, ita etiam dictus est Solomō. Hier: 30. legimus Christum dictum Dauid. Vbi ait: Seruient domino deo suo, & Dauidi regi suo, quē statuam eis: Non dicit: statui, sed statuam. Ita Osee 3. Ezech. 34. statuam pastorem. Sic etiam Solomō dicitur in canticis. Eo quod & magis proprie uere & perfecte pacificus sit Christus, qui pacificauit omnia. Cæterum sicut Solomon carnis promissus fuit Dauidi, qui temporarium extrueret templum, Ita rex spiritualis Solomō Christus, Dauidi promissus est, qui spirituale templum & domum extruxit, quod templum perpetuum futurum erat, sicut & regnum Christi. Et certus quidem fuit Dauid de promissis Dei. sed errare potuit citra periculum in persona, in principio, Sicut & Eua in Cain, & Abraham in Isaac aliquo modo errasse putantur, cū tamen Deum plane crederēt ueracissimum. Sed statim Deus manifestauit in illo Solomone, uel etiam in Cain & Isaac, promissiones non esse impletas. Promissa enim fuit perpetua pax Solomoni, sed sub finem regni Solomōis. 3. Reg. 12. legimus excitatos ei hostes, & Israëlem rebellasse. Item templum Solomonis, & regnum eius prophanata fuerunt per Chaldeos, Græcos & Romanos, ita ut non sit lapis super lapidem, qui non destruat, testāte Christo. Mat. 24. Verū ecclesia & regnū Christi, manet in perpetuū.

Itaq;

Christus &
Solomon dicitur

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Itaque temporibus Solomonis, quando ex sapi-
 entissimo factus est idololatra, statim cognouerunt
 fideles alium esse expectandum, in quo promissio
 Dei impleatur, qui plus sit quam Solomon,
 ut Christus dicit. Proinde hoc dictum. Ipse erit
 mihi in filium, proprie & magis ad Christum per-
 tinet, quam ad Solomonem. Demum cum Iu-
 dei fateantur, Christum de semine Dauid prodi-
 turum, ostendant hodie aliquem de tribu Dauid,
 sed non poterint. Nam etiam Domitiano impe-
 rante, ea progenies penitus uel extincta, uel ob-
 scurata fuit.

Rursum autem cum inducit pri-
 mogenitum in orbem terrarum, di-
 cit: Et adorent eum omnes angeli eius.

Testimonium hoc desumptum est ex Psalm.
 96. iuxta LXX. qui sic legunt. προσκυνήσατε
 αὐτῷ πάντες ἄγγελοι, Adorate eum omnes an-
 geli, cum Hebræo legat. וְשָׁחָו לְיְהוָה כָּל מַלְאָכָיו,
 Adorate eum omnes Elohim quod nunc uertunt
 dei, nunc angeli, nunc iudices, & principes, uel
 qui in magna dignitate constituti. Et quoniam
 psalmus iste palam de Deo dicitur iudicaturus ido-
 lolatras & impios, quem & solum angeli ado-
 rant, adoratio enim soli Deo conuenit, sicut scrip-
 tum est: Dominum Deum tuum adorabis, per
 hoc Paulus, quia iudicium & orationis dignita-
 tem Christi

tem Christo tribuit, ipsum fatetur esse Deum, & iudicem cū deo coadorandū. Quia etiam dicit: Omnes angeli, nullū omnino excipit. Vnde iterum liquidum est, quod omnibus creaturis sit dignior

Christus
iudex &
ideo Deus

Iudaizantes hic offendi possent, quod in hoc Psalmo nulla filij, uel Christi mentio fiat, solusq; Deus inducat, quasi nihil pertineat ad Christū hoc testimonium. Verū cum legamus Micheæ 4. quod iudicaturus sit populos multos, & redarguturus gentes robustas. Item Esa. 11. Et iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate mansuetos terræ, & percutiet terram uirga oris sui, &c. Et Dan. 7. Videbam in uisione noctis & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & coram eo obtulerunt illum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnū & omnes populi & linguæ ei seruient. Que uerba plane Christo cōueniunt, & iudicem esse ostendunt, qui uenturus est, ut Psalmus iste habet. Ita Ioannis. 5. pater omne iudicium filio dedit. Dicere igitur uult Apostolus, & scriptura etiam ostendit, quod Christus primogenitus mortuorum, & dignissimus omniū fratrū, iterū sit inducendus in hunc mundū, ac rediturus, sed nō in solam Iudæam, uerum in uniuersum orbem terrarum, ut gloriosus iudex. Venit enim primum in humilitate & cum gloria ascendit in cœlos, in qua se iterū

D

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

rediturum dicit. Act. 1. nimirū ministrantibus angelis sicut in ascensione. Nam & angeli in reditu Christi omnia offendicula è medio auferēt. Item angeli & sancti nubes illæ sunt in quibus uenturus est Christus, Proinde Psalmus iste bene conuenit Christo.

Et ad angelos quidem dicit: Qui creat angelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammam.

Angelus
nomen mi-
nisterij.

Ostendit Christo datum nomen sublimius quam angelis, nempe nomen filiū, Nunc dicit angelos nomē ministerij sortitos esse, & minus nobile, nempe quod sint nūtiū ac ministri. Et ad hoc citat dictum psaltis, Psalm: 103. Qui facit āgelos tuos spūs, & ministros &c. cuius hæc est sententia. Qui facit angelos id est, nuntios suos, tam celeres nuntios, q̄ celeres sunt uenti ipsi, qui non reuertuntur, sed flatum suum perficiūt & facit ministros suos tam feruidos & efficaces, quam uiuax & actuosus est ignis flammans. Celeritas enim in uentis, & operandi efficacia igni tribuuntur. Hinc est quod angeli sepe in specie igni apparuerunt, ut. 4. Reg: 6. Helisæo. Acto. 7. in rubo. 4. Reg. 2. in translatione Helisæ. Habitu enim suo uisibili declarant, ministerij sui modum. Eandem ob causam angeli alij uocati sunt Seraphim, alij uero Cherubim, Seraphim ideo, quia ardent

Seraphim

quia ardent ac feruent in ministerio, quod tamen
 alij ad charitatem trahunt, quæ in ipsis quidem
 summa est, Sed magis ministerij cōditio spectā
 da. Cherubim uero dicti sunt, quasi alatae aues Cherubim.
 Nam ita כְּרֻבִים Hebraice dicuntur aues, uel
 uenti, ut cognoscāmus ex ipso nomine diligen
 tiam angelici ministerij. Psal: 17. Ascendit super
 Cherubim, & uolauit super pennas uentorum.
 Aliena autem interpretatio est, Cherubim dicitur אבן.
 os à multitudine sapientiæ & intellectus, quem
 admodū pleriq; ordines angelorum distingu
 unt, Sanè nostra expositio, huic loco bene quā
 drat & magis quam illa, qua exponunt de natu
 ra angelorum, qd Deus facit angelos uentos,
 id est, spiritus, Et flammam ignis, id est, igneæ,
 ac spiritualis naturæ. Nam si de natura loqui
 mur, filius Dei, in quantum Deus, spiritus est.
 Deus enim spiritus est. Ioan: 4. Est autem & fili
 us ignis. Deus enim ignis consumens est. Ver
 rum hic ponitur discriminē inter filium & seruos,
 filius paterni honoris, & nominis particeps est,
 non autem seruus.

Ad filium autem: Thronus tuus
 Deus in sæculum sæculi, uirga re
 ctitudinis, uirga regni tui. Dilexi
 sti iustitiam, & odisti iniquitatem.

D.

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD
propterea unxit te Deus, Deus tuus,
oleo exultationis ultra confortes tuos.

Refellitur hic iudaica expositio. Aliam nunc antithesin ponit, Christo iudicariam potestatem & quietam autoritatem tribuens, angelis uero ministerium. Profert itaque testimonium ex Psalmo. 44. qui omnium Hebræorum consensu in Messiam scriptus est, quamuis studeant etiam illic declinare, ne Christum tanquam Deum & cœlestem iudicem recipiant, quamuis manifestiora sint quam ut effugium patiantur. Nam licet inuertant expositionem dicentes, ut Saadias: Sedem tuam parabit Deus, uel ut alij. Sedes tua, sedes Dei, colligitur tamen, quod Christus est iudex, & iudex æternus, hoc enim est, in seculum seculi, quod iudicium est dei, non creaturæ. Nā thronus eius æternus, & ipse eternus, & si eternus iudex, utique Deus est, qui equissime, iustissimeque iudicet. Virga enim hoc est sceptrum, symbolum iustitiæ est. Virga igitur illa, uirga æquitatis, id est, directum sceptrum. Nul- lus enim personarum respectus apud Deum, æque iudicans diuiti & pauperi. Est autem hæc Christi æquitas, diligere iustos, id est, omnes in Deum credentes, & odio habere iniquos, hoc est, incredulos. Hanc iustitiam non dñiudicant homines, sed cordium cognitor Deus. Porro quod sequitur

Virga sce-
ptrum sig-
nificat.

tur: Propter hoc unxit te Deus, ad superiora Psal-
mi pertinet, ut sic capias. Quia enim es tam spe-
ciosus ò Christe, tam strēnuus, tam uerax, tam
mansuetus, gratiaq; plenus, haud mirum est,
quod unxit te Deus, id est, sublimioris dignita-
tis esse iudicauit, exaltando te tibiq; dando no-
men super omne nomen. Nos sane cum Maria
ungere dicimus Christū in ipsum credendo, eo
quod fides nostra fragrantissimum unguentum
coram Deo, Sed Deus ungit eum, euehendo in
summam maiestatem, dum ut uictorem, oleo le-
gitimæ exhilarat. Psaltes enim hilarem ac bene fra-
grantē regē ante oculos depingit, est em̄ oleum
leticię. Matthęi 5. Tu si ieiunas inunge faciem
tuam oleo, ipse enim beatus & lætus, & nos
quoque odore suę felicitatis recreat ac refocil-
lat: Bonus odor nominis Christi, in canticis un-
guento effuso comparatur. Sullant etiam ut in
hoc eodem Psalmo, uestes mirram & casiam
ad nos fouendos. Etenim agnoscentes nos per
ipsum ut filium Dei redemptos, eius bonitate &
misericordię fragrantia, sic perfundimur, ut ip-
sum præ omnibus creaturis maximæ iucundū,
mira suauitate cordis sectemur, eiq; cum tota fi-
ducia addicti simus. Nullus enim ex angelis uel
sanctis, qui socij & participes Christi sunt, tan-
tum nomen habet, ut talem sedem, talemq; un-
ctionē mereatur ut Christus. Hinc etiam nomē
est Christi. Alij dicunt Christum unctum spiri-

Vagere
Dei.

ANNO. IN EPIST. D. PAULI. AD
tu sancto, qui dat letitiam cordis, uel gratiam
spiritus. sed nostra expositio simplicior. Seden
tem uidit etiã. Esa. 6. Ezech. 1. Mich. 7. Daniel. 7.

Et tu in initio domine terræ fun-
damenta iecisti, & opera manuum
tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu
autem permanes, & omnes ut uesti-
mentum ueterascent, ac uelut ami-
ctũ circumuolues eos & mutabunt̃,
tu autem idem es, & anni tui non
deficient.

Christus
& & ω

Iungitur aliud testimonium ex psalmo .101.
quo iterum Christus uere Deus comprobatur,
eò qd est æternus & immutabilis, ostenditur q̃
esse & ω, imò carens principio & fine. Et quod
sit ultra omne tēpus, omnem locum, & omnē
motum, expers etiam omnis uicissitudinis &
variationum, ut per Malachiã inquit. Ego enim
sum Deus qui non mutor. Nam dum dicit. Et
tu initio Domine terram fundasti &c ostendi-
tur fuisse ante cœlos, Et cum subditur: Ipsi peri-
bunt, tu autem permanes, ostenditur carere fine,
Et si cœli pereant, ipse semper idem futurus est.
Id quod nulli creaturæ tribuere potes. Ita solus
Deus immortalis est natura. Nā quicquid com-
positum

positum est, idem & mortale est, & quoniam omnes creaturæ compositæ sunt, ea propter sunt & dissolubiles. Sic etiam angeli natura sunt dissolubiles, quibus diuina benignitate sint immortales. Non enim sunt pure simplices, Deus autem simplicissimus est, neque ex materia & forma, neque ex actu & potentia compositus. Dicere igitur psaltes uult. Licet cœli corrumpantur, tu tamen immortalis es. Hinc Iudæi iterum refragabuntur, quasi hæc de Deo simpliciter, & non de filio Dei, qui est Christus, sint dicta, sed hos rogabimus, an non Christus misertus est Sion, qui & ædificauit eam, & cui omne iudicium dedit Pater, ut timeant gentes ac reges nomen eius, sicut ante ista uerba psaltes promittit? Quem admodum igitur hæc dignitas prior à patre data sit Christo, ita & ista congrue filio Dei tribuuntur, per quem cœli constant, qui etiam nihilominus inæternum Christus est, & filius Dei, si cœli intereant, imò nec uerba eius transibunt. *Marci. 13. Cœli & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.* Hebræi hunc locum sic exponunt. Si uolueris Deus, perdes cœlos, si uolueris, consistent. Refutantur hic etiam Peripatetici & alij philosophi, qui non nisi summa cum impietate mundum æternū esse dicunt & perpetuum, sine principio & sine fine. Non tamē dicimus cœlū & terram omnino cessatura, Nam ecclesia *sus. 1. habes; Terra inæternum stat. Et psal. 103.*

Quicquid
compositū
mortale.

Resellitur
Iudei.

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Qui fundauit terram super stabilitatem suam,
Innouanda autem dicimus, ut est ad Ro. 8. Crea-
tura liberabit a seruitute corruptionis, in liber-
tatem gloriae filiorum Dei. Et in 2. Petri. 4. ha-
bes, coelos qui nunc sunt & terram, uerbo Dei re-
positos esse igni, & reseruatos in die iudicii &c.
Nouos autem coelos iuxta prophetas expecta-
mus. Et uetus opinio fuit, mundum ueterascere,
& ita annos hominum minores, staturam non
tam proceram, & fruges minus salubres, Verum
Christianus qui scit patrem usque hodie operari,
& diuinam uirtutem nequaquam esse effœtam,
talia non curat.

Ad quem autem angelorum dixit unquam. Sede a dextris meis, donec
posuero inimicos tuos scabellum pe-
dum tuorum? Nonne omnes sunt
administratorij spiritus, qui in mini-
sterium emittuntur propter eos, qui
hæredes erunt salutis?

Ponit alteram Partem antitheseos, angelis non
conuenire sessionem, sicut Christo? Nam ipsi
ministerij spiritus sunt, non solum ut Deo ser-
uiant, sed etiam ut hominibus pijs ac electis. Vbi
iterum ex psalmo. 109. profert testimonium, quod
apposite de Christo dictum esse, ut ostendamus
paucis

paucis, totus psalmus tractandus erit, maxime
 quia & postea eius mētio habet. & Iudæi hodie
 illū interpretantes, a nativo sensu ꝑcul abscedūt,
 cum maxime conveniat Christo. Quapropter
 etiam ipse, hoc ipsum dictum. Mathei. 23. citās,
 contradicentium ora prorsus concludebar. Au
 diendi autem primum Iudæi, quid pro se habe
 ant. Quidam ex illis opinantur hic Dominū
 dictum fuisse, nec Christum, nec Davidem, sed
 Abraham, qui sæculo suo Dominus fuerat ap
 pellatus, sed esse ꝑ a dextris Dei, hoc est, adiutum
 esse à deo, donec illi ab hostibus Sodomitarum
 Amraphel, & socijs eius uictoria contingeret,
 & postea uaticum, hoc est, Panem & uinum re
 deunti a clade suppeditatum ex Zion per Mel
 chizedec. Ita enim appellant panem uirgam uel
 baculum uirtutis, eo quod hominem sustentet,
 ac roboret. Sicq; consequenter dicunt tunc fuis
 se cum illo populum uoluntarium & gratiosū,
 Sic enim legunt, ubi nos habemus Tecum prin
 cipium, Ibi Hebræus, populus uoluntarius uel
 gratiosus, עמך נרבות ביום populus autē
 ille, erat trecenti decem & octo expediti uernacu
 li cum Aner Eschol & Mamrhe. Porrò sacerdo
 tem aiunt, hoc est, Dominum ac principem diu
 no iuramento constitutum, iuxta uerba Melchi
 zedec, quando Dominus in die ire sue confre
 git quatuor reges. Hoc uero illi cōcessum aiunt
 ob sanctitatem adolescentiæ eius Alij ex Iudæis

Exponit
 tur paucis
 psal. 109.

חבל
 21c 3.

ANNOT. IN EPIST. D. PAULI AD

Psalmum de ipso Dauid exponunt, cui à quodam cantore inscriptus sit, qui illum dominum uocet, sicut in alio psalmo regem, Quando inquit: Domine in uirtute tua lætabitur rex. Iuxta horum interpretationē dixit Deus Dauidi, quādo ei omnis populus iurauit, ut ipse sedeat in Hierusalē, quæ est ad dexterā templi, & ita dextera Dei. Ipse autē dominus humiliet inimicos eius, per subditos illius uoluntarios & gratiosos adolescentes, etiam ipso non exeunte in prælium. Et sic dicunt constitutū esse sacerdotē, hoc est, confirmatum regem, Deo reges & inimicos eius perdente, ualeant hęc Iudæorū blasphemię. Nam ut conuiueamus & permittamus Hebræis, sacerdotem pro principe accipi, quod tamen uerum non est, nihilominus certum est, neque Abraham neq; Dauidem diutius principatum seruasse. Nam & ille in Geraris periclitatus est, peregrinusq; semper fuit in terra, neq; prædiū habens, in quo sepeliret uxorem. Dauidi quoq; populus nō mansit uoluntarius, sed rebellauit, ita ut à facie filij sui fugeret, confregitq; hostes, magis præliando q; quiescendo, imò quies cessit ei in magnum scandalū. Quin nec Dauidis, nec Abrahamæ meritis, sed diuinæ uirtuti scriptura uictoriam adscribit. Hęc obijciantur Iudæis. At qui hæc oīa Christo, uero domino, & uero sacerdoti a mortuis resurgenti & ad patrē in cœlos ascendenti recte cōueniūt. Is em ad dexterā patris

patris sedet quia æqualis dignitate est cum patre
in perpetuum, ei etiam subiunguntur omnes ini-
mici, & fiunt scabellum pedum eius. Ne autem
exponas DONEC, quasi postea nō sit regnatu-
rus, ubi hostes uicerit, sed in hoc uideat nūc eius
potentia, quia preualet regnum eius, quod ini-
tium accepit ex Zion per populum uoluntariū,
& sanctimonia splendidū, Apostolos inquam,
qui sunt יְרוּשָׁלַיִם ros adolescentiæ eius, hoc
est, primitiæ ecclesiæ. Vel recensiti sunt illi adole-
scentes Apostoli, id est, fortes milites ad fundē-
dum sanguinem parati, quiq; erant ut ros acuo-
luntaria pluuia. Id quod factū est, eo quod Chri-
stus sacerdos est iuxta ritum Melchizedec per-
petuus. Et ita Deus in gratiam Christi, potentes
huius sæculi cōfutauit ac infatuauit. Cessit enī
rotus orbis Christo & quotidie inimici Christi
humiliātur, ut uere filius Dei ac dominus cog-
noscat. Igitur nō hic dixit Deus ad angelum,
ut sedeat à dextris, quanto minus ad Dauidem
uel Abraham. Solius autem filij est, æqualibus
bonis potiri cum patre, Angeli uero sunt admī-
nistratoriū spiritus. Nam quoniā nos homines
tardiores sumus ad credendum Deo loquenti
intra nos, nisi accedat etiam externus admoni-
tor. Proinde Deus per angelos, ut ministros à se
proxime illustratos, manifestat ea, quæ absq; ex-
terno uerbo segnius accipimus. Sic etiam cum
alia humana presidia deessēt, ad iumēto fuerint
p̄is æ

ANNOT IN EPIST .D. PAULI AD

pñs ac electis contra impios, quibus obsistunt, quos etiam persequuntur. Ita ostendit discrimen magnum inter filium & angelos.

CPVT SECVNDVM.

Propterea oportet nos uehementius atendere his quæ dicta sunt nobis, ne quando perfluamus.

Iunge hanc clausulam principio epistolæ, & habebis enthymema tale. Deus per filium locutus est, ergo studiosius audiatur. Argumentum est a maiori dignitate, quasi in hunc modum ratiocinetur. Quoties Deus per præstantiorem nuntium nobis loquitur, diligentius audiendus est, nunc per filiū & sibi equalē & angelis præstantiorem locutus est, ergo illius oportet uehementius auscultare dictis. περισσοτέρως uerterūt uehementius, proprie περισσόν, significat superfluum & abundans, ut sit sensus. Eriā si iterum atq; iterum audias, ne defatigeris, ne sit tibi superfluum, in alijs iuxta prouerbium, mors est bis repetita νεῦμεν, hic sicut uerba uitæ, pulchra, bis aut ter dcenda. Sapiens audiendo sapientior fit. Prouer. 1. Vult nobis aures esse audiendi, ne similes simus auditoribus, qui comparantur infundibulis, nihil qd ceperunt reponentibus, ne etiam congruat illud. Esa: nohis. Auribus audite & nolite intelligere. Hereat semē illud bonum in agro

Verbum
Dei diligen
ter audien
dum.